

Socialkonstruktivisme

Undersøger man noget med socialkonstruktivistiske briller, er det ikke kun menneskers holdninger, sprog og handlinger, men man undersøger også de sociale kontekster, samfundet, kulturen m.m. som mennesket er en del af. Har man et socialkonstruktivistisk syn antager man, at alt i verden er en konstruktion. Det betyder også, at den grundlæggende idé i socialkonstruktivisme er, at alt det, vi har lært at kende som 'virkeligt' eller 'sandt' kan være anderledes. I denne tekst kan du læse mere om, hvordan sproget og praksisser påvirker kulturen, fx i daginstitutioner.

Af Christina Haandbæk Schmidt, peer reviewet af Thomas Illum Hansen, udgivet 2020

Nøglebegreber

Konstruktion

Diskurs

Kommunikation

Sociale kategorier

Magt

Socialkonstruktivismens perspektiv på verden

Socialkonstruktivisme er en nyere videnskabsteoretisk retning, der forstår virkeligheden som en social konstruktion. Peter L. Berger og Thomas Luckmanns bog fra 1966 'Den samfundsskabte virkelighed' (i den nyeste udgave 'Den sociale konstruktion af virkeligheden'), betegnes i dag som en klassiker inden for denne retning.

Berger og Luckmann argumenterer for, at menneskers måde at handle på udspringer af menneskets deltagelse i sociale sammenhænge. Med dette perspektiv betyder det, at vi kun kan forstå et menneskes tænkning og handlinger ved at studere deres sociale betingelser. I skal altså ikke kun undersøge menneskets holdninger, sprog og handlinger, men også undersøge den sociale kontekst, fx den historiske tid, det samfund, den kultur, de institutioner og de relationer, som mennesket er en del af. Hvis I vil undersøge en pædagog/lærer og dennes praksis/undervisning, må I samtidig også undersøge pædagogen/lærerens betingelser for at lave god praksis/undervisning – det kan fx være lovgrundlaget, organisationen, samarbejdet med kolleger og relationen til børnene/eleverne.

Epistemologisk og ontologisk konstruktivisme

Betegnelsen socialkonstruktivisme dækker over en række forskellige varianter, som vi bedst kan forstå, hvis vi skelner mellem epistemologisk konstruktivisme, som handler om, at det er vores erkendelse af verden, der er socialt konstrueret, og ontologisk konstruktivisme, som handler om, at selve virkeligheden er en konstruktion (Collin, 2003).

Epistemologisk konstruktivisme: Epistemologi handler om vores måde at erkende noget på. Teoretikere inden for den epistemologiske konstruktivisme betragter den menneskelige erkendelse som socialt konstrueret og som resultat af den kultur, historie og samfund, som det enkelte menneske er en del af. Mennesker producerer og reproducerer viden og fortolkning af verden i daglig interaktion med andre, hvorigennem visse former for tænkning, handling og sprog får karakter af 'naturlighed', mens andre fx opfattes som 'unaturlige' dvs. socialt uacceptable. Tilhængerne af denne grundopfattelse forkaster derfor muligheden for objektiv viden og betoner til gengæld erkendelsens sociale, kulturelle og historiske elementer.

Ontologisk konstruktivisme: Ontologi handler om de grundlæggende måder, hvorpå noget kan eksistere. Inden for den ontologiske konstruktivisme skelnes der mellem en radikal form, hvor selve virkeligheden er en konstruktion, og en begrænset form, hvor den sociale virkelighed (samfund, kultur) er en social konstruktion, mens det ikke gælder den fysiske virkelighed (naturen).

Visse forfattere bekender sig både til en epistemologisk og en ontologisk konstruktivisme (Collin, 2003). Andre forfattere foretrækker andre betegnelser for socialkonstruktivisme – især 'socialkonstruktionisme' (Gergen, 2010). Der er ingen systematisk forskel på de to betegnelser (Collin, 2003), og da de begge dækker over forskellige positioner, bør du som studerende nærlæse den forfatter, du har udvalgt, for at kunne identificere dennes position og perspektiv på verden.

Menneskesyn

Inden for socialkonstruktivismen anses mennesket som et foreløbigt resultat af de sociale påvirkninger. Det betyder, at et menneske ikke er en konstant biologisk størrelse, men ansues som et subjekt indlejret i en kontinuerlig og dynamisk tilblivelsesproces, som i princippet altid er under udvikling og forandring. Som et eksempel vil socialkonstruktivistisk inspirerede forskere argumentere for, at køn ikke er noget man er, men at køn er noget, man gør afhængigt af de sociale og kulturelle normer. Det betyder ikke, at de nødvendigvis forkaster og fornægter de biologiske kønsforskelle, men at de ønsker at gøre op med de traditionelt fastlåste forestillinger om piger og drenge og at udvide de sociale rammer for, hvordan man kan gøre køn.

Hvor mennesket inden for hermeneutikken ses som selvfortolkende, meningsskabende og identitetssøgende, ses mennesket inden for socialkonstruktivismen som gennemstrømmet af diskurser og som havende en subjektivitet. Subjektiveringsbegrebet skal indfange, hvordan fx pædagogen/læreren på én gang er underlagt (*subjected to*) de sociale og kulturelle betingelser og samtidig er genstand (*being a subject*) for disse betingelser (Foucault, 1991). Det betyder fx, at pædagogen/lærerens tale og handlinger konstrueres i samspil med de samfundsmæssige diskurser af, hvad der er god faglighed, samtidig med, at pædagogen/lærerens opfattelse af egen faglighed fremstår, som om den er pædagogens/lærerens egen.

De samfundsmæssige diskurser udstikker således rammerne for, hvordan pædagogen/læreren kan tænke, tale og handle, og samtidig udelukker de andre måder at tænke, tale og handle på (Schmidt, 2017). Vi kan altså ikke tale om 'pigefarver og drengefarver' og samtidig leve op til de samfundsmæssige diskurser om ligestilling og lige muligheder mellem køn.

For Foucault er sproget en konstruktion af virkeligheden (Foucault, 2001). Sproget er en artikulation af, hvem vi er, og afslører samtidig, hvordan vi er blevet sådan. Metodisk betyder det, at vi gennem fx interviews og analyser af interviews kan få adgang til at undersøge, hvordan faglighed italesættes og forstås af pædagogerne/lærerne, og hvordan deres italesættelser og forståelser er formet af samfundets og samtidens diskurser. Med socialkonstruktivismen forstår vi undersøgelser af sproget som et studie af magt, og at magten ikke eksisterer uden for sproget, dialogen og hverdagslivet, men er indlejret heri.

Metodologiske overvejelser

En grundlæggende idé i socialkonstruktivisme er, at alt det, vi har lært at kende som 'virkeligt' eller 'sandt' kan være anderledes. Og at samfundsskabte selvfølgheder er åbne for kritik og derigennem kan kritiseres, dekonstrueres og *afselvfølgeliggøres* for at skabe nye muligheder for at tænke, tale og handle anderledes.

Med et socialkonstruktivistisk perspektiv vil I typisk være interesseret i, hvordan pædagogerne/lærerne gennem deres sprogbrug og pædagogiske praksisser skaber kulturen, og hvordan kulturen skaber pædagogiske praksisser og fagligheder. Metodisk vil det betyde, at jeres undersøgelsesfokus bør være på, hvad der sker mellem mennesker i givne sociale kontekster fx en daginstitution, skole eller værested. I kan undersøge sociale praksisser, interaktioner, kommunikation og sprogbrug blandt pædagoger og/eller lærere. Her vil I typisk lave (deltager)observationer, interview og diskursanalyse.

Samtidig bør I også inddrage empiri vedrørende kulturen, fx i form af institutionsbeskrivelser, artefakter, personalehåndbøger, retningslinjer, intern og eksternt kommunikation. I forhold til det samfundsmæssige og organisatoriske niveau inddrages empiri i form af fx lovgivningstekster, bekendtgørelser, læreplaner og (kommunal)politiske børn og unge-strategier.

Betydning for praksis

Socialkonstruktivismens fokus på diskurser, tilblivelse og subjekter implicerer, at enhver pædagogisk institution/skole kan opfattes som en konkret kultur/kontekst, hvor forskellige diskurser mødes og skaber basis for pædagogerne/lærernes sprogbrug og handlinger. Med et socialkonstruktivistisk perspektiv vil I være optaget af at vise de grundlæggende antagelser og selvfølgheder, der kan eksistere i den givne institution/skole med henblik på at kunne kritisere, dekonstruere og *afselvfølgeliggøre* disse antagelser og dermed skabe muligheder for at forandre praksis. Som eksempel kan I undersøge, hvordan køn konstrueres ved at vise, hvordan pædagoger/lærere taler til og om et barn, og analysere, hvilke grundlæggende antagelser om køn, der er indeholdt i deres tale, og hvordan denne tale muliggør eller begrænser barnets ligestilling og udfoldelse af køn.

Litteratur

Mårtensson, B. D. & Puggaard, L. (2016). *Videnskab og pædagogik – En grundbog i pædagogisk videnskabsteori*. København: Akademisk.

Høyen, M. & Brinkkær, U. (2018). *Videnskabsteori for de pædagogiske professionsuddannelser*. København: Hans Reitzels Forlag.

Fordybelseslitteratur

Berger, P. & Luckmann, T. (1972). *Den samfundsskabte virkelighed – En vidensociologisk afhandling*.

København: Lindhardt og Ringhof.

Collin, F. (2014). Konstruktion og dekonstruktion. I: Collin, F. & Køppe, S. *Humanistisk Videnskabsteori*.

København: Lindhardt og Ringhof.

Foucault, M. (1991). *Governmentality* (s. 87-104). Harvester Wheatsheaf.

Foucault, M. (2001). *Talens forfatning*. København: Hans Reitzels Forlag.

Gergen, K. J. (2010). *En Invitation til social konstruktion*. København: Forlaget Mindspace.

Schmidt, C.H. (2017). *Originale pædagoger – daginstitutionspædagogers faglighed(er) i lyset af en insisterende læringsdagsorden* (ph.d.-afhandling). Aarhus: DPU/Aarhus Universitet.

LÆRE
MIDDEL
○ DK